

סימפוזיון לזכר ברוך קימרלינג¹

פתח דבר: ברוך קימרלינג והסוציולוגיה הציבורית

אורי בן-אליעזר*

ב־20 במאי 2007 הלך לעולמו ברוך קימרלינג, אך מורשתו נשארת עמנו. ספק אם סוציולוגים ישראלים רבים ישאירו אחריהם מורשה כה נכבדה. וגם אם פה ושם בלהט הכתיבה פגע ברוך בכמה אנשים, למשל כשכתב על היסטוריונית ידועה שספרה "ייכנס לפח הזבל של ההיסטוריה"; וגם אם פה ושם לקתה כתיבתו בחוסר בהירות, למשל בטיפולוגיה שיצר במאמרו על המיליטריוזם; או באי דיוקים משוועים, למשל בדברים שכתב על יוצאי אתיופיה בספריו האחרונים; וגם אם מבחינה תיאורטית לא תמיד הצליח להימלט מהצל הרחב שהטילה התיאוריה הפונקציונליסטית-סטרוקטורליסטית על סביבתה, עדיין מדובר באחד הענקים, שהבין שאין להפריד בין ראייה סוציולוגית ובין פוליטיקה ושילב הבנה מעמיקה של החברה הישראלית עם השקפת עולם ברורה באשר לאזורנו ולגורלנו.

ברוך זכה להיקרא סוציולוג ביקורתי. היו שהשתמשו בכינוי כדי להחמיא, והיו שביקשו לגנות ולהדיר. אך מהי כתיבה סוציולוגית ללא ביקורת? וכיצד הייתה נראית היום הסוציולוגיה הישראלית בלי עבודתו? האם יש בכלל סוציולוגיה שאינה ביקורתית? ומי קובע את הגבולות? והאם קיימים סוציולוגיה או מדע נטולי ערכים?

ברוך היה סוציולוג ציבורי כשם שהיה סוציולוג פרופסיונלי. הוא הבדיל בין השניים אך ידע גם לחבר ביניהם. מצד אחד, הוא הביא את הבעיות האקטואליות אל הסוציולוגיה וניתח אותן בראייה תיאורטית מעמיקה ובפרספקטיבה רחבה על פי אמות מידה אקדמיות מדעיות. מצד שני, הוא קירב את הסוציולוגיה אל הציבור הרחב באמצעות כתיבה עיתונאית, פרובוקטיבית וישירה, כזו שנוגעת בענייני השעה. "מי צריך פינוי שקט?" הוא שאל בעת נסיגת צה"ל ופינוי ההתנחלויות מעזה באוגוסט 2005 והסביר:

בשבוע שעבר היינו עדים להצגה הגדולה ביותר שהופקה אי-פעם בישראל... במחזה האבסורד ששודר ללא הפסקה בכל הרשתות בארץ ובעולם. זהו מחזה שבזים היטב... דמעות נשפכו כמים והיריבים כביכול התחבקו ונפלו איש על צוואר רעהו בדומה לאופרות הסבון הלטיניות... המקוננים המקצועיים יבבו... תוך שימוש במאגר הבלתי נדלה של סמלי שואה וחורבן... לא הייתה זו סתם הפקה לצורכי שואר-בינוס; לפנינו ניסו להציג מחזה חינוכי במיטבו... לא צריכים להיות חכמים גדולים כדי להבין שכל

1 המסות הבאות מבוססות על הרצאות שניתנו במושב האגודה הסוציולוגית הישראלית ב־13 בפברואר 2008, שהוקדש לזכרו של ברוך קימרלינג ולדיון בסוציולוגיה הציבורית.

* החוג לסוציולוגיה ואתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה

מטרתה של הפקת הענק הזו – הן מצד שרון והן מצד המתנחלים ותומכיהם... הייתה לא רק ליצור טראומת פינוי בקרב כלל הציבור הישראלי, אלא להוכיח כי ישראל אינה מסוגלת לעמוד בפינויים נוספים (ברוך קימרלינג, "מי צריך פינוי שקט?" *Ynet*, 20 באוגוסט 2005).

בכל רמ"ח איבריו היה ברוך סוציולוג מעורב, רגיש, ענייני, חקרן, מגיב, מתעמת, מפתיע ומרגיז. הוא חיפש תדיר, וגם מצא בדרכו שלו, מגע עם הקהל הרחב, והקהל לא נשאר אדיש. הוא ייחד זמן רב לקהלו, אך הרבה גם בכתיבה אקדמית והגיע לתפוקה מרשימה בספרים ובמאמרים, שאותם הקליד בעצמו באצבע אחת. וכבר אנו מתגעגעים אליו וחסרים את כתיבתו.

ברוך לא נמנע מלבקר את עמיתיו למקצוע על אדישותם הפוליטית, על ריחוקם מהציבור, על מצבה הירוד של הסוציולוגיה בכלל והישראלית בפרט, על הנושאים שהיא מעלה לדיון ועל אלה שאינה מעלה. אומץ לבו הרחיק ממנו כמה קרובים, אך גם קירב אליו כמה רחוקים. ברוך כאב את הריחוק וביקש שגם אלה שאינם מסכימים עם דעותיו יכבדו ויעריכו את כתיבתו, אלא שלכך לא תמיד זכה. על כל פנים, את מחויבותו הציבורית לא זנח, הרי זו עמדה אצלו מעל לכל, ודומה שלא ניגדר למליציות יתר אם נשאל היכן ישנם עוד אנשים כמו האיש ההוא.

הכותבים שניאותו להשתתף בסימפוזיון לזכרו של ברוך ינסו להתמודד עם שאלות בדבר מקומה ותפקידה של הסוציולוגיה, ובייחוד של הסוציולוגיה הציבורית. נושא זה עלה בשנים האחרונות לדיון בפורומים שונים בעולם, אחרי שמייקל בורוויי (Burawoy) ירה את יריית הפתיחה בכנס השנתי של האגודה הסוציולוגית האמריקאית שנערך בסן פרנסיסקו בשנת 2004. בורוויי התייחס לפער ההולך ומתרחב בין העבודה הסוציולוגית ובין המגמות והבעיות המלוות את החברה וטען שהתרחקות הסוציולוגים ממושא מחקרם מאיימת לשחוק את הרלוונטיות הציבורית של הסוציולוגיה לטובת קולות אחרים. הטיפולוגיה של בורוויי מחלקת את הסוציולוגיה לארבעה תחומים: פרופסיונלית, ביקורתית, ציבורית ומייצעת. דומה שאין בכך כל חידוש, וודאי שאין חדש בתפיסה שסוציולוג ציבורי צריך לא רק להגיע לקהל רחב, אלא גם לעורר אותו לדיון, למחלוקת ולביקורת, שתופנה בעיקר אל פסגות הפירמידה של השלטון והכוח. גם בזאת – במעין שילוב של ס"ר מילס והברמס – אין כל חדש, אלא שהייתה זו המציאות שהפכה את טענתו של בורוויי לחשובה ולאקטואלית למצב שבו נתונה ישראל, וזו המציאות הבעייתית של הסוציולוגיה שעוררה, בעקבות דבריו של בורוויי, גלים כה רבים והביאה לפרסומים אינספור בנושא. בעטייה של ההתעניינות הזאת נערך גם הסימפוזיון שלפנינו, שבו ננסה להעלות סוגיות כגון תוקפה של סוציולוגיה שאינה ציבורית, מה בין סוציולוגיה ציבורית לסוציולוגיה פרופסיונלית, מדוע כמעט ולא קיימת סוציולוגיה ציבורית בישראל, ואם עובדה זו מרמזת על קיומה של סוציולוגיה פרופסיונלית ברמה גבוהה, או שמה ההפך הוא הנכון.

המסות המוצגות להלן עוסקות בסוציולוגיה הציבורית. הן מתייחסות גם לעבודתו של ברוך במישרין או בעקיפין ומבוססות על הרצאות שניתנו במושב האגודה הסוציולוגית הישראלית ב־13 בפברואר 2008, שהוקדש לזכרו של ברוך קימרלינג ולדיון בסוציולוגיה הציבורית. ראשון הכותבים הוא סמי סמוחה מאוניברסיטת חיפה. מאמרו עוסק במיפוי

הסוציולוגיה הישראלית לשלושה זרמים שחלוקים ביניהם בנושאי הליכה. בתוך כך מפרט סמוחה גם את המעבר שעשה קימרלינג בחייו מסוציולוג של הזרם המרכזי לסוציולוג ביקורתי, ולבסוף לסוציולוג רדיקלי. שרית הלמן מאוניברסיטת בן גוריון בחרה לדון במצבה הלא-מחמיא-במיוחד של הסוציולוגיה הישראלית בעידן הניאו-ליברלי. קימרלינג מצטייר במאמרה כנקודת אור – גם אם לא יחידה וגם אם אינה שרויה באפלה מוחלטת – שבולטת במרחב של אצטלה פרופסיונלית נטולת כל ממד של ביקורת ושל רלוונטיות ציבורית. בנימה אופטימית יותר מתאר גם גדי אלגזי מאוניברסיטת תל אביב את מצבה של האקדמיה, וגם מתיאורו עולים קולות ביקורתיים באשר למציאות. אלגזי מוצא בכך היבט חיובי, אך מזהיר מפני פוליטיזציית יתר של האקדמיה וקורא לשמירה על סטנדרטים מקצועיים, אף שכמו קודמיו גם הוא מודע היטב לקושי שבהפרדה בין מדע לערכים.

מדברי שלושת הכותבים עולה ציפייה לעבודה אקדמית שמביאה בחשבון תמונת מציאות מורכבת, הטרוגנית, לא דוגמטית ולא מהותנית. כזו שמתאימה לעידן המכונה פוסט-מודרני, או מודרני מאוחר, או מודרני-רפלקסיבי, או מודרני נזיל, או במילים אחרות, תפיסה שמתאימה לדיון המוקדש לזכרו של ברוך.